

1928 Dini Islah Beyannamesi Vakası

Ahmet Faruk Şenkaya, 27/11/2017

<https://www.kelambaz.com/1928-dini-islam-beyannamesi-vakasi/>

20-21 Haziran 1928 tarihli Son Posta ve Vakit gazeteleri “Dini Islah” adlı bir beyanname neşretti. Gazeteler haberi şöyle veriyordu: “Dinimizde yeni hayâta, ilerlemeye uygun olarak yapılacak yenilikleri, İstanbul İlâhiyat Fakültesi profesörleri rapor hâlinde hazırlamışlardır.”

İsmi geçen kimseler ve tarihi vakalar beyannameyi doğruluyordu. Ancak Demokrat Parti kurulduğunda bir isim beyannameyi reddedecektir.

Bu beyannameden haberdar olunca peşinden **Yusuf Ziya Yörükan**’ın da bir mülakatını gördük. Tam 20 sene sonra bu mülakatla tek taraflı olarak reddediyordu. Detaylarına inince meselelerin aslında ne kadar vahim bir tablonun parçası olduğu ortaya çıktı.

Raporun tam metnini araştırdık. Hem gazetelerde hem de **Osman Nuri Ergin**’in Türk Maarif Tarihi 5.cildinde beyannamenin tamamı bulunmaktadır. Raporu hazırlayan, kabul edip imza koyan ilahiyat fakültesi profesörleri şunlardı:

İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Fuad Köprülü, Halil Halid, İsmail Hakkı İzmirli, Halil Nimetullah, Şerafeddin Yaltkaya, Mehmed Ali Aynî, Arapgirli Hüseyin Avni, Hilmi Ömer, Yusuf Ziya (Yörükan).

Ve işte beyannamenin tam metni:

Dini Islah Beyannamesi

” Dinî islahatımızın esaslarını tetkik ve tesbit üzere içtima eden komisyonumuz bu baktaki **ilmî kanaatini** ber-vech-i zîr arzeder:

1. Demokrasi sahasında tecelli eden muazzam Türk inkılabı, lisanî, ahlâkî, hukukî, iktisadî bütün içtimaî müesseseleriyle başlıca iki manzara gösteriyor. Birincisi; bütün içtimaî müesseselerin amelileşmesi, ikincisi; bütün içtimaî müesseselerin millîleşmesi (dir). Binaenaleyh cemiyetimizin hayatında ilme ve makûlâta ait olan bütün mevzu- lar akim ve ilmin salahiyeti ile idare edildiği gibi millî hayata ait olan bütün faaliyet- lerde infiradçılıktan kurtulmakta ve millî tesanüde dahil olmaktadır. Türk inkılabı li-

sanda, ahlâkta, hukukta, iktisatta, sanatta yaptığı bütün tahavvüllerin mebdini ilmin makûliyetinden ve millî hayatının fezyinden almıştır.

2. Din de içtimaî bir müessesedir. Diğer İçtimaî müesseseler gibi hayatın zaruretlerine katlanmak, tekâmülün seyrini kovalamak mecburiyetindedir. Bu tekâmül gerçi dinimizin tabiat-ı esasiyesi haricinde olmayacaktır. Fakat bununla dinimizin ilmî, İktisadî ve bedîî emirleri her ne olursa olsun bütün eski şekillere ve eski örflere merbut ve tekâmül kudretinden mahrum kalacağını düşünmek hatadır. Binaenaleyh Türk demokrasisinde **din de muhtaç olduğu** inkişafı(gelişmeyi) ve hayatiyeti göstermelidir.
3. Böyle bir ıslahat imkânı mevcut olmakla beraber bunu sırrîlerin lâ-aklî ve fevrî olan tesirlerinden beklemek bugünkü cemiyetlerin şartlarına göre bir imkânsızlıktır. Dinî hayat da ahlâkî ve iktisadî hayat gibi ancak ilmî tefekkürler ve ilmî usullerle bast ve ıslah edilmelidir ki, diğer müesseselerle hem-âhenk bir surette hususî ve şahsî feyzini verebilsin. **Bu ıslahat için encümenimizin tasavvur ettiği tedbirler şunlardır:**

Evvelâ **ibadetin şeklinde**: Mabetlerimiz temiz, muntazam, kâbil-i iskân bir hale getirilmelidir. Mabetlerde sıralar, elbiselikler tesis edilmeli ve temiz ayakkabılarla mabetlere girilmesi terviç edilmelidir. Bu, dinî ıslahatın ibadete ait olan sıhî şartıdır.

Saniyen **ibadetin dilinde**: İbadet lisanı Türkçe olmalıdır. **Âyetlerin, duaların, hutbelerin Türkçe şekilleri kabul ve istimal edilmelidir.** Bunlar yalnız hafızanın sermayesi olarak değil mektûb ve muharrer olarak dahi istimal edilebilmelidir ve mabetlerde bu esasta teşkilat yapılmalıdır.

Sâlisen **ibadetin sıfatında**: İbadetlerin son derece bedîî, müheyyc, derunî bir şekilde yapılması temin edilmelidir. Bunun için usul dairesinde teganniye müstait müezzinler, imamlar yetiştirmek lazımdır. **Ayrıca mabetlere mûsikî aletlerinin kabulü dahi lazım gelir.** Mabetlerde İlâhî mahiyetinde **asrî ve enstrümental mûsikîye katî ihtiyaç vardır.**

Râbian **ibadetin fikriyatında**: Hutbelerin matbu şekilleri kâfi değildir. Hitabet kıraattan ayrı bir şeydir. Hutbelerde mühim olan mahiyet doğrudan doğruya ilmî yahut İktisadî fikirler değil, doğrudan doğruya dinî olan kıymetler ve murakelerdir (?).

Bunu verebilecek insanlar hitabete muktedir **din feylesoflarıdır.** Bu mertebede hatiplerimiz İlâhiyat Fakültesi vasıtasıyla kâfi miktarda yetişinceye kadar hariçte mevcut olan din mütefekkirlerinden ve din feylesoflarından istifade etmek lazımdır. Bunlar haricinde yapılacak hizmet din edebiyatının ve **din felsefesinin tesisidir.**

Bu maksadı eski şekli ile ne doğrudan doğruya ilm-i kelâm, ne doğrudan doğruya tasavvuf temin edemez. Asıl mühim olan şey ne Kur'an-ı Kerim'in Türkçesi ne de bu Türkçesinin tasnif ve tensik edilmiş şeklidir. Mühim olan şey Kur'an'ın ve İslâm dininin beşerî ve mutlak mahiyetini gösteren **felsefî bir rü'yettir. Şimdiye kadar bu yapılamamıştır.** Kur'an-ı Kerim bu gözle görülüp kuvvanî bir zekâ ile anlaşılmadıkça akl-ı mahz ve mantık-ı mücerret ile anlaşılabilir.

Bütün ıslahatın tahakkuku için ilmî bir merkez tarafından vücuda getirilecek olan tatbikat projesinin ihzârı lazım gelir. **Bu ilim merkezi İlahiyat Fakültesi'dir. Türk inkılabı bu fakülteyi vücuda getirmekle** bu ihtiyacı tesbit etmiş oluyor. Fakültemiz üç senelik ilmî tedriste tecrübeleri neticesinde Türk cemiyeti için hayırlı ve şerefli olacağına kani bulunduğu bu ıslahat kanaatine vasil olmuştur.

1. Bunun olanca salahiyetle, salahiyettar makamlara arz etmekle millî fayda olacağına da ayrıca kaniyiz .

Türkiye'nin siyaset-i âliyesini alakadar eden ve **bütün İslâm memleketleri için yaratıcı bir tesir yapmak iktidarında olan bu ıslahat esasları kabul ve tasvip edilirse** Fakültemiz daha mufassal ve daha âlemşümül hizmetler ifa etmek iktidarını dahi gösterecektir.

Ezcümle **âyinlerin[ibadetlerin]** sıhhileşmesi, Türkçeleşmesi, bediileşmesi, **felsefileşmesi** hususundaki tekliflerin cihet-i tatbikiyesini ve ameliyesini tafsil edeceğiz. Bu babta kitaplar, makaleler neşredeceğiz. Umumi dersler ve konferanslar açacağız ve Türkiye'de mevcut dinî memurların terbiye-i meslekiyesini temin için meslek kursları tesis edeceğiz. İlân edilen günler ve saatlerde Türkiye'nin büyük camilerinde cuma hutbelerini bizzat eda edeceğiz.

Ayrıca Fakülte mecmuası vasıtasıyla bu ıslahatın ilmi mütalaalarını ve ilmi mülâhazalarını neşredeceğiz. Bu suretle yeni Türkiye din sahasında yalnız yeni bir vicdan intibahının değil, bütün esir ve geri olan İslâm kavimlerinin hürriyet ve terakkisinin de bir mürşidi olabilecektir.

Ancak bu suretledir ki Cumhuriyetin bir ilim müessesesi olan İstanbul Dârulfunûnu İlahiyat Fakültesi vatana karşı borçlu olduğu medenî ve asrı vazifeyi yapmış olacaktır.”

20 Sene Sonra Bir Mülakat

Beyannamede bildirilen politikaların uygulanmasından tam 20 sene sonra, 1947'de Yusuf Ziya Yörükân bu raporu tenkit eden bir mülakat veriyor. CHP'nin ve Demokrat Parti'nin din ve dindarlık kavgası yaptığı hengâmda bu mülakat oldukça manidardı. Yusuf Ziya Bey, Diyanet İşlerinde vazifeler almış, modernist bir isimdi. Sözleri bir çok yanlışlar, tenakuzlar ve

muğlak ifadeler barındırmasına rağmen “bir geçmişi aklama vesikası” sunuyordu. Bilhassa İslamcı çevreler, raporda geçen isimleri temize çıkarmak gayesiyle bunu bir çarpıtma malzemesi yapmaktadır.

Yörükân “bize emrivaki yapıldı, hiçbirimizin imzası yoktu. Böyle bir komisyon da olmadı. Gazeteler yanlış yazıyor” demeye getiriyor. Hâlbuki ne yazının neşrinden sonra ne de Yusuf Ziya’dan başka yazılanları reddeden bir isim çıktı. Mülakatından sonra da hayatta olan isimlerden herhangi bir tasdik gelmedi. Gazetelerde hiçbir tezip metni yayınlanmadı. Yusuf Ziya Bey mülakatta detaylara inmekten kaçınıp, sualleri geçiştirdiği dikkatlerden de kaçmıyor.

Geçmişi aklama maksatlı olduğu gazetecinin ilavelerinden de anlaşılıyor. Aslı olup olmadığı meçhul bir Atatürk hikâyesi ile delil üretiliyor. “Bizim işittiğimize göre bu mesele gazetede intişar edince Saray’da büyük bir hiddet ve infial husule gelmiş. Atatürk, reise çok şiddetli sözler söylemiş: ‘Siz kim oluyorsunuz da böyle boyunuzdan büyük işlere kalkışıyorsunuz!’ demiş.” Onun üzerine mevzuyu kapatmışlar, deniliyor. Yörükân, “Biz de böyle işitmiştik. Bu husus hakkında da Fuad Köprülü size esaslı malumat verebilir” diyor.

Halbuki böyle bir malumat hiç verilmedi. Asıl can alıcı nokta ise son kısımda:

(Gazeteci) – Son bir soru daha: Tasarlanan bu dini ıslahat esasları hakkında fikriniz nedir?

(Yusuf Ziya)- Müsaade ederseniz bu bahsi burada bırakalım. Onu da başka zaman konuşuruz.

Beyannameye kimler karşı çıktı?

Evvela bu beyanname devrin dine bakış açısını yansıtmaktadır. Ayrıca beyanname de ismi geçenler eserleriyle buradaki kararları destekleyen kimselerdir. Osman Nuri Ergin de bir komisyonun resmen kurulmadığını ifade ediyor. Nitekim böyle resmi bir komisyon olsaydı bilirdi. Ancak buna gerek de yoktur. Komisyon gayr-i resmi şekilde, fiili olarak kendiliğinden tesis edilmişti.

O. N. Ergin, dini ıslah beyannamesini şöyle sunmaktadır: “Yalnız elimizde bir tek mühim vesika var. O da İstanbul Darülfünunun İlahiyat Fakültesi müderrisler meclisinin bir mazbatasını müsveddesidir. O mazbata şudur: ...”

Yani ıslah hareketinin nasıl, hangi hususlarda ve kimlerle yapıldığı esasında bilinmektedir. Ancak bu beyannameyi ismi geçen kimseler reddetmedikleri gibi, tekzip yayınlamamış, bu politikalar tatbik edilirken de muhalefet etmemişlerdi.

Bu metni İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun kaleme aldığı tahmin edilmektedir. Gayr-i resmi bir komisyonun olduğu, bu metni ilahiyat hocalarının kabul ettiği, ancak kesin karar metni tam netleşmeden gazetelerden biri karar müsveddesini neşredince mevzunun üstünün kapatıldığı anlaşılıyor.

Yaltkaya'nın Tasdiki

Bütün bunları O.N. Ergin'in Şerafeddin Yaltkaya'dan naklettiği şu ifadelerinden anlıyoruz:

“Şu satırları yazdığım dakikaya kadar çözülememiş olan bu muammanın düğümünü son günlerde Profesör Şerafeddin Yaltkaya lütfen ve tesadüfen bir konuşma sırasında çözdüler ve hâdiseyi şöyle anlattılar:

Terbiye Müderrisi İsmail Hakkı, müderrisler toplantısında bir kaç kere “**Atatürk bizden bir şeyler bekliyor hattâ istiyor**“, diyor ve **beklenen şeyi de kısmen anlatıyordu**. Bunları son bir defa daha bahis mevzuu ettiği zaman, Pekâlâ! Önce bir komisyon bu meseleleri bir rapor halinde tespit etsin de onun üzerinde konuşalım denildi. **Bir kaç gün sonra yine toplandığımız zaman elimize hazırlanmış olan raporun birer sureti verildi. Münderecatına muttali olunca bilhassa namazın şeklinin değiştirilmek istendiğini gördüm**. Halbuki Peygamberimiz, “Namazı benden gördüğünüz gibi kılınız” buyurduğu için kavli ve fiil-i Peygamberiye

aykırı düşen bir mazbatanın altına imzamı koyamazdım. Müderrisler toplantısında bu mesele çetin münakaşaları mucip oldu. **Çokluk, kabul tarafında idi.**

Bununla beraber o toplantıda bir karar verilmeden dağıldık, mesele aynı zamanda matbuata da aksetmişti. Gazeteler bunu merakla takip ediyorlar ve mütemadiyen soruşturuyorlardı. Fakat müspet ve doyurucu bir cevap alamıyorlardı. **O sırada gazetenin birisi mazbata müsveddesini neşredince artık inkâra da mecal ve mahal kalmadı.**” (Ergin, sf. 1964)

Görüldüğü gibi Atatürk’ün de teşviki ile bir heyet toplanıyor, kararlar alınıyor. Çoğunluk kabul etmek istiyor. Ancak birkaç kişinin itirazı olduğu için erteleniyor. Detaylar halledilip o birkaç kişi de ikna edilince belki fakülte mecmuasında neşredilecekti. Ancak bir kaç gazeteci beyanname metnini elde edip vaktinden evvel bastırınca, hem Saray’a sorulmadan medyaya aksettiği için hem de mesele alevlenmesin, reaksiyon toplamasın diye üstü örtülüyor.

Halbuki Yusuf Ziya Yörükân, **“hiç böyle bir heyet toplanmadı”** diyordu. Yaltkaya ise “toplandı, çoğunluk kabul etti, birkaç ihtilaf sebebiyle erteledik” demektedir. O devrin gazeteleri beyannameyi neşrettikten sonra hiçbir tekzip metni yayınlanmadığı gibi kimseden de hilafına bir söz, yalanlama sadır olmuyor. 20 sene sonra tek parti devrinin bittiği bir zaman diliminde, Yörükân’ın çıkıp da bu mülakatı vermesinin tamamen politik sebeplere dayandığı anlaşılmaktadır.

Netice

İsmi geçenlerden Mehmed Ali Aynî, İlahiyat fakültesinin dini ıslahatlar için toplandığını, bir çözüm arayışı içinde bulunduğunu, görüşmelerin neticesini buna benzer raporlar halinde Diyanet İşleri Başkanlığına gönderildiğini söylüyor. Aynî’nin bu beyanlarını nakleden Osman Nuri Ergin, sonrasında meseleyi şöyle hülâsa ediyor:

“İşte münakaşa mevzuu olan rapor bu sırada ortaya çıktı ve ondan dolayı ehemmiyetle münakaşa ve müzakereye başlandı. **Fakat Atatürk bunu niçin böyle yaptı?** Acaba efkârı umumiyece fena karşılanacağından mı çekindi? Yoksa henüz zamanı gelmemiş ve zemin hazırlanmamış mıydı? Yahut her **inkılâbı bizzat kendisi yaptığı** için bunda İlahiyat Fakültesinin önayak olmasını hoş mu görmedi? Hâsılı buraları anlaşılamıyor ve izah eden de bulunmuyor.

İlahiyat Fakültesi profesörlerinin ileri sürdükleri yenilik ve ıslâhat çarelerinin **çoğu esasen halledilmiş**, yalnız bunların bir kısmı camilere girmemişti...”

Netice olarak “1928 Dini Islah Beyannamesi” vakası Cumhuriyet tarihine ışık tutan bir vesika olarak yerini almıştır. Beyanname kararlarına imza atılıp atılmadığının herhangi bir ehemmiyeti bugün için yoktur. Zikredilen isimler, eserleriyle zaten o devirdeki dini reformların öncüleridirler. Ayrıca kararların hepsi fiilen hayata geçirilmeye çalışılmış, bazıları başarılı olmuş bazıları da geçici süreyle tatbik edilebilmişti. Mesela; Tek parti iktidarının sona ermesiyle ezan aslına dönmüş, ancak hutbe aslına iade edilmeyip, Türkçe olarak kalmıştır.

Bu beyannamedeki kararların her biri bugün farklı gruplar arasında fikri, itikadi zemine oturmuştur. Dolayısıyla beyannamenin yayınlandığı günlerdeki maksadının bugün de meyvelerini verdiği görülüyor.

Kaynaklar:

Osman Nuri Ergin, Türk Maarif Tarihi – V, sf.1258-1265, 1977

İsmail Kara, Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi 2,

Ahmet Faruk Şenkaya

İlahiyat fakültesi mezunu,

Yazı yazmasının sebebi; yazarken hem kendisi birşeyler öğrenmek hem de öğrendiklerini başkalarıyla paylaşmak,

Herhangi bir iddiası yok.